

Статус Прокурора

Комплексний правовий аналіз поняття, змісту та структури правового статусу прокурора в Україні відповідно до Конституції України, Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року та інших нормативно-правових актів.

ПРАВОВИЙ СТАТУС

ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Поняття «Статус особи» та його види

Статус особи — це комплексна правова категорія, яка відображає її положення у певній групі: за віком, статтю, походженням, видом діяльності, професійним рівнем тощо. Особа, вступаючи у різноманітні правовідносини, одночасно може мати кілька статусів.

Соціальний статус

Охоплює політичний, економічний та професійний виміри положення особи у суспільстві.

Правовий статус

Поділяється на загальний, спеціальний, галузевий та індивідуальний статуси особи.

Адміністративний статус

Виникає у правовідносинах керівника з підлеглим в системі органів публічної влади.

Поняття «**правовий статус**» охоплює такі категорії: принципи правового статусу, законний інтерес, права та обов'язки, повноваження, правові обмеження, функції та завдання, гарантії, правосуб'єктність, засади відповідальності.

Нормативна основа статусу прокурора

Відповідно до **статті 4 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року**, статус прокурорів визначається:

→ Конституція України

Основний закон держави, що закріплює засади організації та діяльності органів прокуратури.

→ Закон України «Про прокуратуру»

Спеціальний закон від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII, що детально регулює статус прокурорів.

→ Інші закони України

Зокрема КПК України, Закон «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінальний кодекс тощо.

→ Міжнародні договори

Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Зміст статусу прокурора: ключові елементи

До змісту статусу прокурора передусім входять його **права, обов'язки, відповідальність і гарантії**. Для здійснення прокурорським працівником своєї діяльності та виконання поставлених завдань він наділяється сукупністю прав і обов'язків — певними повноваженнями, наявність яких є головним елементом його статусу та слугує досягненню цілей щодо захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави (ст. 1 Закону).

Права та обов'язки

Права та обов'язки є центральним елементом правового статусу прокурора. Саме вони визначають межі та зміст прокурорської діяльності й окреслюють, у яких випадках і в яких формах прокурор може діяти. Права прокурора охоплюють його процесуальні повноваження, зокрема підтримання державного обвинувачення, нагляд за досудовим розслідуванням і представництво інтересів держави в суді. Обов'язки прокурора полягають у дотриманні законності, неупередженості та своєчасному реагуванні на порушення прав людини. Вони регламентуються Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру», КПК та іншими спеціальними законами залежно від функції.

Гарантії

Гарантії покликані забезпечити повноцінне й безперешкодне виконання прокурором своїх повноважень. Зокрема, прокурор при здійсненні повноважень є незалежним і підкоряється лише закону, а будь-яке втручання в його діяльність забороняється (ст. 16 Закону України «Про прокуратуру»). Важливе значення мають гарантії недоторканності: прокурора не можна затримати або заарештувати без згоди Генерального прокурора, крім випадків затримання на місці злочину. До гарантій також належать соціальний захист і належне матеріальне забезпечення — підвищений посадовий оклад, надбавки за вислугу років, пільгове пенсійне забезпечення. Окремо закон передбачає гарантії безпеки прокурора та членів його сім'ї від погроз і тиску у зв'язку з виконанням службових обов'язків, а також особливий порядок дисциплінарного провадження через Кваліфікаційно-дисциплінарну комісію прокурорів як запобіжник від незаконного звільнення.

Відповідальність

Невиконання або неналежне виконання прокурорським працівником своїх посадових обов'язків, порушення вимог законодавства тягне встановлену законом відповідальність.

❏ Статус прокурора є **спеціальним**, оскільки прокурор є спеціальним суб'єктом правовідносин: наділений законом властивими лише йому правами та обов'язками, має додаткові гарантії та особливі вимоги для набуття даного статусу.

Статус Генерального прокурора України

Особливий статус

Генеральний прокурор України має особливий статус з урахуванням окремо окреслених меж повноважень, порядку призначення та звільнення (ст. 9 Закону «Про прокуратуру»).

Закон України «Про державну службу» (ст. 9) також наголошує на особливому статусі Генерального прокурора, зазначаючи, що його статус регулюється Конституцією та спеціальними законами України.

Виключні повноваження

- Організовує роботу органів прокуратури України
- Призначає прокурорів на адміністративні посади та звільняє їх
- Видає накази з питань адміністративних повноважень та нормативно-правового змісту
- Перший заступник та заступники Генерального прокурора можуть бути носіями його повноважень на час відсутності

Водночас, у **ч. 2 статті 15 Закону України «Про прокуратуру»** підкреслено принцип єдності системи органів прокуратури: прокурори в Україні мають **єдиний статус** незалежно від місця прокуратури в системі або адміністративної посади, яку прокурор обіймає. Всі ці працівники є посадовими особами органів прокуратури та наділені однаковими функціональними повноваженнями (п. 2 ч. 4 ст. 7 Закону).

Особливий правовий зміст повноважень прокурора

Особливий правовий зміст статусу прокурора полягає в тому, що його повноваження реалізуються у більшості випадків у разі **порушення вимог закону іншими суб'єктами** державно-публічних правовідносин. Їм також характерні спеціальні форми вираження — **акти прокурорського реагування**.

Гарантії незалежності

Гарантії незалежності реалізації повноважень прокурора створюють правове поле стабільності його діяльності.

Державний примус

Державний примус забезпечує здійснення прокурором своїх повноважень у встановленому законом порядку.

Акти реагування

Спеціальні форми вираження повноважень прокурора — акти прокурорського реагування на порушення закону.

Правовий статус прокурора може різнитися залежно від здійснюваних ним повноважень у конкретному провадженні. Зокрема, при підтриманні державного обвинувачення в суді прокурор виступає стороною обвинувачення, наділеною процесуальними правами та обов'язками, визначеними КПК України (ст. 36, 37); при здійсненні нагляду за досудовим розслідуванням прокурор є процесуальним керівником, що спрямовує та контролює діяльність слідчого; при представництві інтересів держави в суді прокурор діє як представник у цивільному або адміністративному судочинстві (ст. 23 Закону «Про прокуратуру»); при координації діяльності правоохоронних органів прокурор виконує організаційно-координаційну функцію. Таким чином, єдиний правовий статус прокурора набуває різного функціонального змісту залежно від виду провадження та реалізованої конституційної функції.

Права та обов'язки прокурора у кримінальному провадженні

Права та обов'язки прокурора як основного елементу його статусу детально регламентовані окремими законодавчими актами за кожною з конституційних функцій. Зокрема, статус прокурора при реалізації функції нагляду за дотриманням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, додатково регулюється:

КПК України

Кримінальний процесуальний кодекс визначає процесуальний статус прокурора у провадженні залежно від управлінського рішення керівника органу прокуратури — як на початковій стадії, так і під час досудового і судового розгляду справи.

Закон «Про ОРД»

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» додатково регулює права та обов'язки прокурора при здійсненні нагляду за відповідними органами.

- ❏ Характерною особливістю є набуття прокурором прав та обов'язків **сторони обвинувачення** з одночасним здійсненням нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Моментом набуття таких повноважень є *постанова керівника органу прокуратури про призначення прокурором у кримінальному провадженні*. В КПК України (ст. 3) окремо згадуються *керівник органу прокуратури* та прокурор.

Відповідальність прокурора

Важливим елементом статусу прокурора є його **відповідальність**, яка настає за порушення законності та службової дисципліни, невиконання або неналежне виконання своїх службових обов'язків. Характерною ознакою відповідальності прокурора є те, що вона відповідає **подвійному статусу** прокурора — як особи і як службової особи органів прокуратури.

Кримінальна відповідальність

За вчинення злочину прокурор може нести кримінальну відповідальність як **загальний суб'єкт** або як **спеціальний** — у разі прямої вказівки кримінального закону.

Як спеціальний суб'єкт злочину прокурор відповідає, зокрема, за:

- **ч. 1 ст. 374 КК України** — «Порушення права на захист»
- **ч. 2 ст. 387 КК України** — «Розголошення даних досудового слідства та дізнання»

Дисциплінарна відповідальність

Застосовується за:

- Невиконання або неналежне виконання службових обов'язків
- Проступок, який порочить прокурора як працівника прокуратури
- Інші підстави, передбачені **ст. 43 Закону «Про прокуратуру»** (в редакції від 14 жовтня 2014 року)

Сутність правового статусу прокурора: комплексний зміст

Сутність правового статусу прокурора складає сукупність формально визначених правових норм, які закріплюють широке коло елементів.

1 **Права та обов'язки**
Єдині для всіх права та обов'язки прокурорів як суб'єктів владних повноважень при реалізації конституційних функцій органів прокуратури.

2 **Організаційно-управлінські функції**
Адміністративні функції прокурора та гарантії їх діяльності в системі органів прокуратури.

3 **Служба та відбір**
Вимоги до осіб, що перебувають на службі в органах прокуратури, процедура відбору, прийняття на службу та її проходження.

4 **Відповідальність**
Відповідальність прокурорів за порушення законності, службової дисципліни та норм професійної етики.

5 **Матеріальне забезпечення**
Фінансування та матеріальне (у т.ч. соціальне) забезпечення прокурорів.

6 **Професійна етика**
Правила професійної етики та поведінки прокурорів: принципи діяльності, загальні обов'язки, гарантії незалежності, обмеження (участь у політичній діяльності, сумісництво, конфлікт інтересів), вимоги до позаслужбової поведінки.

Особливий правовий статус прокурора САП

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) є структурним підрозділом Офісу Генерального прокурора, створеним у системі антикорупційних органів України на підставі Закону України «Про прокуратуру» (2014) та Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» (2015).

Особливий порядок призначення

Конкурсний добір через спеціальну комісію, незалежну від Генерального прокурора.

Спеціальна компетенція

Виключна юрисдикція щодо корупційних кримінальних правопорушень, вчинених високопосадовцями; провадження НАБУ, ст. 216 КПК України.

Функціональна незалежність

Керівник САП діє самостійно в межах закону; Генеральний прокурор не має права втручатися у процесуальні рішення.

Підвищені вимоги до кандидатів

Спеціальні кваліфікаційні вимоги, перевірка доброчесності та подання електронних декларацій про майно.

Особливі гарантії

Підвищений захист від незаконного звільнення та спеціальний порядок дисциплінарного провадження.

- ❑ Прокурори САП мають єдиний статус прокурора (ч. 2 ст. 15 Закону), але реалізують його в межах спеціальної антикорупційної юрисдикції, що надає їхньому статусу особливого правового змісту.

Порівняльний аналіз: прокурор vs прокурор САП

Прокурор (загальний статус)

- **Призначення:** за загальним конкурсом через кваліфікаційно-дисциплінарну комісію.
- **Підпорядкування:** підпорядкований керівнику органу прокуратури в ієрархічній системі.
- **Компетенція:** широке коло кримінальних та інших проваджень, що охоплюють різні сфери злочинності.
- **Вимоги до кандидата:** стандартні кваліфікаційні вимоги, включаючи вищу юридичну освіту та мінімальний стаж роботи.
- **Гарантії:** загальні гарантії незалежності та соціального захисту, визначені законодавством про прокуратуру.
- **Нормативна база:** Конституція України, Закон України «Про прокуратуру», Кримінальний процесуальний кодекс України.

Прокурор САП (особливий статус)

- **Призначення:** через спеціальну незалежну конкурсну комісію з підвищеними вимогами доброчесності.
- **Підпорядкування:** функціонально незалежний від Генерального прокурора; Генеральний прокурор не має права втручатися у процесуальні рішення.
- **Компетенція:** виключно корупційні кримінальні правопорушення, вчинені високопосадовцями (ст. 216 КПК України); справи, що розслідуються Національним антикорупційним бюро України (НАБУ).
- **Вимоги до кандидата:** підвищені кваліфікаційні вимоги, обов'язкова перевірка доброчесності та подання електронних декларацій про майно.
- **Гарантії:** посилений захист від незаконного звільнення та особливий порядок дисциплінарного провадження.
- **Нормативна база:** додатково Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» та спеціальні підзаконні акти, що регламентують діяльність САП.

- ☐ Незважаючи на відмінності, обидва суб'єкти мають єдиний статус прокурора відповідно до ч. 2 ст. 15 Закону України «Про прокуратуру». Особливий статус прокурора САП є проявом спеціалізації в межах єдиної прокурорської системи, а не окремим видом статусу.

Список літератури

1. Мудров А.

Правовий статус державних службовців органів прокуратури України. *Вісник прокуратури*. 2014. № 4. С. 8–16.

2. Якимчук Н. Я.

Поняття «правовий статус», «правове становище», «правовий модус» та «правовий режим»: теоретико-правовий аналіз. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3 (31). С. 11–18.

3. Про прокуратуру

Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. zakon.rada.gov.ua

4. Про державну службу

Закон України від 16.12.1993 № 3723-XII // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. zakon.rada.gov.ua

5. КПК України. Науково-практичний коментар

У 2 т. : Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль [та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с. – Т. 1. – С. 117–135.

6. Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури

Наказ Генерального прокурора України від 28 листопада 2012 року № 123 // Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. gp.gov.ua

7. Кримінальний кодекс України

Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. zakon.rada.gov.ua